

ПРОБЛЕМ ПОСВЕТОВЊАЧЕЊА (СЕКУЛАРИЗМА)

Бобан Миленковић

*Теолошки факултет Архиепископској универзитету у Солуну, Грчка
(То Τμήμα Θεολογίας Θεολογική Σχολή του Α.Π.Θ.)*

Циљ овога рада јесте покушај да се на проблем посветовњаочења Цркве укаже као на последицу непрекидног дејства сатане против човека. Сатанско дејство у овом свету јесте суштина тајне безакоња. Ова тајна собом представља и нуди потпуну негацију свега онога што је човек и свет преко Богочовека Христа добио што се у пракси показује као посветовњаочење.

Кључне речи: *Бој, Црква, Бојочовек Христос, творевина, човек, сајана, трех, искушење – њревар, њосветовњаочење, њјосјас, обожење*

Увод

Суштински посматрано, посветовњаочење собом открива процес који траје како у свету, тако и човеку. Процес посветовњаочења је разграђујући и самим тим у потпуној супротности са оним што је Бог подарио човеку приликом стварања, ка чему га својим промислом упућује као пуноћи постојања.

Тајна односа Бога и човека која се открива и дарује Богочовеком Христом у Телу Његовом – Цркви – открива чињеницу да у свету постоји створено биће које се побунило против свога Творца и које се бори свим силама против Бога и човека. То биће, пали анђео сатана, делатно је, па иако је у свему неравноправно са Богом, себе представља за бога овога света варајући и одводећи људе од Богочовека Христа.

Дејство сатане кроз векове јесте његова борба против Бога и човека. У пракси, за човека то представља сталну опасност да остане у животу

пале природе, који му је демон преваром подметнуо као прави живот. У том контексту посветовњачење је појава која има почетак и свог творца на кога као таквог желимо да укажемо овим радом.

Хришћански животи

Живети у овом свету као хришћанин, црквеним животом, значи свесно преузимати на себе терет непрекидног сведочења Христа. Иако сам Господ каже: „Узмите јарам мој на себе и научите се од мене; јер сам ја кротак и смирен срцем, и наћи ћете покој душама својим. Јер јарам је мој благ, и бреме је моје лако” (Мт. 11, 29–30). „Јарам” о коме је реч у свакодневном животу јесте пут подвига и страдања Христа ради. Подвиг је синоним за живот у Христу баш као и ношење јарма Христовог за слободу у Христу. *Јарам* и *подвиг* незамисливи су један без другог баш као живот и слобода. До оваквог односа између наведених појмова долазимо услед чињенице да они собом откривају (пројављују) могућност суштинског опредељења и испуњења човека у слободи заједнице са Богом – они су суштинско-битијни, а не само појавно-морални.

Појмови јарма и подвига неопходни су за разумевање живота у Цркви. Они собом означавају бивствујућу делатност човека, откривају новину коју је Господ Исус Христос нама подарио: бивствујућа делатност човека није од суштине као битија (природна датост) већ је она ипостасна. Човек делатношћу својом у битију пројављује слободу од битија, а да при томе не негира битије нити оно постаје зло за човека.

Богочовеком Христом сазнали смо благу вест: „Јер Бог тако заволе свет да је Сина својега Јединороднога дао, да сваки који верује у њега не погине, него да има живот вечни. Јер не посла Бог Сина својега на свет да суди свету, него да се свет спасе кроз њега. Који у њега верује, не суди му се, а који не верује, већ је осуђен, јер није веровао у име Јединороднога Сина Божијега” (Јн. 3, 16–18).

Очигледно је да вера у Господа Исуса Христа није природна датост већ да је ипостасна *задатост* – ненаметнута је; иако сва природа жуди да се ослободи ропства смрти, ипак се ништа не намеће. Оваква подарено-задата ипостасна делатност даје човеку различитост од простог неслободног (природног и палоприродног) егзистирања, њоме је човек посебан у односу на осталу творевину. Човек је својом ипостасном делатношћу позван да преображава своје битије. Јарам и подвиг, као што рекосмо, нису само природни иако се кроз природу човека пројављују, већ су и благодатни дар Духа Светог вернима у Цркви. Овим даровима верни остварују своје ипостазирање у Христу по вољи Бога Оца, о томе нам сведочи Писмо: „Сваки дар добри и сваки поклон са-

вршени одозго је, силази од Оца светлости, у којег нема изменљивости ни сенке промене” (Јак. 1, 17) – што је преточено у литургијско искуство Цркве (Златоусти Ј. 1978: 78). Као такви, они су увек на „провери” времена и простора у којима човек живи и дела. Палост времена и простора противи се динамици ипостасног постојања које јесте смрт за палост као начин постојања природе.

Тајна посветовњачења

Посветовњачење представља чин обесвећења човека и света од стране човека. Човек вођен духом посветовњачења свој живот и свет око себе вреднује и схвата као нешто што може постојати у свој пуноћи мимо Цркве као тела Богочовека Христа. Посветовњачење напада суштину Цркве, покушавајући да је разбије на међусобно отуђене делове, а да притом „не мења” спољашње облике црквеног живота. Суштински и методолошки то је истоветно са првобитним демонским искушењем којим су преварени прародитељи Адам и Ева. Посветовњачење занемарује чињеницу да „свет сав у злу лежи” (1 Јов, 5, 19) и да Господ Исус Христос „[...] даде себе за грехе наше да избави нас од садашњег века злога, по вољи Бога и Оца нашега” (Гал. 1, 4) и још: „Који себе даде у откуп за све, сведочанство у назначена времена[...] Који даде себе за нас да би нас искупио од свакога безакоња, и да очисти за себе народ изабрани који ревнује у добрим делима” (1 Тим. 2, 6; Тит. 2, 14).

Творцу посветовњачења ништа „не смета” у Цркви осим њено делатно искуство и исповедање вере да је Христос Богочовек Спаситељ! Све друго, осим Богочовека, родоначелник овог искушења прихвата и тим својим „прихватањем” покушава да превари верне, да им укаже на „недостатак” код Богочовека и на „грешку” у његовом домостроју. Искушење извртања Истине у лажистину¹ није ново за Цркву, на њега нас упозорава ап. Павле на више места у својим посланицама: „Али ако вам и ми или анђео с неба јави јеванђеље другачије него што вам ми јависмо, проклет да буде! Као што смо већ рекли и сада опет велим: ако вам неко јави јеванђеље друкчије него што примисте, проклет да буде!” (Гал. 1, 8–9); „Овако учи и саветуј. Ако неко друкчије учи и не држи се здравих речи Господа нашега Исуса Христа и учења о побожности, погордио се ништа не знајући, него болује од запиткивања и препирања, од чега настаје завист, свађа, хуљења, лукава подозрења, празна надмудривања људи изопаченога ума и лишених истине, који мисле да је побожност извор добитка. Клони се таквих!” (1 Тим. 6, 3–4)

¹ лажистина = лаж проглашена за истину.

Нажалост, кушач је многе преварио својом лажистином. Покушаћемо у најкраћим цртама да осликамо тог кушача и творца посветовњачења.

Сатана – узрочник посветовњачења

На примеру Првородног греха видимо и сву неприродну природност посветовњачења као генератора греха и смрти, али и његово порекло.

Код праотаца сатана није порекао ништа од оног што су они добили од Бога, а што је везано за природу човекову. Сатана је преко природе ударио на оно што је главно код човека и „природношћу” покушао да човека обезипостаси – да га поништи као боголико, ипостасно биће и да га на тај начин убије. Нападајући човека, сатана му је понудио дар из кога је проклијао антропоцентрични хуманизам.

Намеће се питање ко је сатана.

Црквено сведочење о сатани утемељено је на библијском и светоотачком сведочанству о његовом пореклу и делу (деловању) у овом свету. Пратећи библијска (старосавезна) сведочанства, можемо приметити да се о сатани говори као о створеном, свесном (личном) бићу које својим именом указује на неку страшну и разделатну тајну постојања¹ која је саблажњиво присутна у творевини. Руководећи се библијским сведочанствима Отац Шмеман с пуним правом каже: „Савремени човек, чак и православни, бива веома изненађен што обред крштења започиње речима које су упућене ђаволу. У његовом религиозном погледу на свет нема места за ђавола. Речени појам, по његовом мишљењу, припада сујеверном средњовековном и ниском нивоу интелигенције... Неправославни иду још даље и тврде да је неопходно извршити ’демитологизацију’ самог Новог завета, тј. ослободити га од застарелог погледа на свет – ’демонологије’ која само затамњује његов прави и верни смисао” (Шмеман 2008: 18–19). Међутим, „[...] За нас има огромно значење што је у Цркви увек постојао опит који потврђује постојање демонског. Једноставно речено, у њој је увек постојало знање о сатани. И непосредно знање није нашло свој израз у јасном и систематском учењу једино због тешкоће, ако не и немогућности да се рационално одреди ирационално. А демонско, или уопште рекавши лукаво (зло), заправо се јавља као реалност ирационалног плана. Неки философи и теолози покушавају да објасне тј. да ’рационализују’ опит и

¹ Под изразом разделатна тајна постојања подразумевам сатанино отпадништво од Бога и његов непрекидни рат против Бога и творевине божије, који је постао начин његовог (само)деструктивног постојања и делања.

постојање зла, објашњавајући га као одсуство доброг... Речено пак разумевање зла страно је духу Библије и опиту Цркве. Напротив, зло није само одсуство. Оно је заправо присуство нечега тамног, ирационалног и потпуно реалног, премда је извор његовог присуства нејасан и тешко познатљив. Дакле, мржња није само просто одсуство љубави, него присуство нарочите тамне силе, која у стварности може бити неуобичајено активна, зналачка па чак и стваралачка (наравно, у одређеном смислу). Дакле, наш први закључак казује да постоји демонска реалност, да зло постоји као тамна сила, као присуство, а не само као одсуство. Али, ми можемо поћи и даље. Љубави не може бити без онога ко воли, тј. без личности. Слично не може бити ни мржње без 'мрзитеља', тј. без човека који мрзи. И уколико је виша тајна добра садржана, и жива тајна зла такође треба да има личносни карактер. Носилац тамне и ирационалне силе зла мора бити личност или личности. Мора постојати личносни свет оних који су изабрали мржњу према Богу и према свету, који су изабрали да буду против" (исто).

Јачина сабласни којом сатана нуди само свој начин постојања толико је велика да се у уму људи јавља као замена за оно што нам је од Бога дато. То (створено) биће које постоји и које говори да (самовољно) постоји на другачији начин од онога што Бог даје, показује се као моћно и силно скоро као неки прикривени бог који раскринкава „грешке и не човекољубље” Бога Творца. Тек у Новом савезу (завету) налазимо право лице сатане који се појављује у пуној величини палог анђела и главног непријатеља човековог и човекоубице од искони.

У Светом писму налазимо више места на којима се спомиње сатана или његови демони под различитим именима: ђаво (о διάβολος) (Мт. 4, 1; 25, 4; 1 Днев. 21, 1 у грчком преводу), клеветник, дунтовник, тј. сатана (сатана – јеврејски *satan*, грчки о σατανάς), Авадон (Απολύων) (Откр. 9, 11), опадач (κατήγορος) (Откр. 12, 10), супарник (αντίδικος) (1 Петр. 5, 8), Аждаја (δράκος) (Откр. 12, 9), стара змија (о όφις ο αρχαίος) (Откр. 12, 9), Анђео бездана (о άγγελος της άβύσσου) (Откр. 9, 11), Веелзевул (Βεελζεβούλ) (Мт. 12, 24; Мк. 3, 22), звер (το θηρίον) (Откр. 19, 19), човекоубица (ανθρωποκτόνος) (Јн. 8, 44).

Код Светих отаца налазимо у пракси остварено сусретање са сатанским дејством и његовим разобличавањем Духом светим као непрекидно сведочење да је Христос Богочовек разорио и обесилио сатану и војску његову. Другим речима, Свети оци нам сведоче могућ Пут спасења од ропства сатани јер тај Пут спасења јесте Христос Богочовек. Нема негирања света (ни материјалног ни нематеријалног), нема негирања човека (ни тела ни душе), већ борба за преображај творевине и њену слободу од зла (сатане) кроз обожење човека у Христу Богочовеку.

У савременом нам духовноопитном сведочењу Цркве налазимо следеће о Ђаволу (сатани): „Ђаво је духовно биће, али, нечистотом бунта и непокорности, отежало и центрифугалном силом своје горде жеље, отпало и далеко избачено од Бога, а услед тога дегенерисано и изопачено, у односу на све оне духове који су остали верни Творцу. У његовој моћи и поседу је обмана. Он је творац и сведржитељ опсене и лажи. Он је зли мајстор, подивљали уметник и ковач лажног новца. Несретно, наказно, малигнитетом самовоље оболело и смрадним и гнојним карциномом мржње прекривено и испуњено биће. Али својом хипнотичком моћи, пред очима света, миомирисним уљима помазано, у достојанствене одежде свезнања одевено и у лик чедности маскирано” (Арсеније 2006: 36).

Слично налазимо код Ј. Романидиса: „Сатана не представља само одрични појам зла већ, напротив, и потврдну силу. Он има слободну вољу (II Тим. 2, 26) 'намере' (II Кор. 2, 11) и 'лукавства' (Еф. 6, 11). Он је личносна сила која поседује способност да чак и пре васкрсења спозна да је Христос Син Божији (Мт. 4, 1–11 и Лк. 4, 1–3). Под његовом влашћу су читави легиони демона и невидљивих сила (Мт. 8, 28–34; Мк. 5, 1–20; Лк. 8, 26–39; Еф. 6, 12; Кол. 2, 15, I Тим. 4, 1–4), између којих су све једни гори од других (Мт. 12, 43–45; Лк. 11, 24–26). Ђаво (сатана) и војска демона имају своје властито учење (I Тим. 4, 1–4). Отуда постоји 'мудрост... демонска' (Јак. 3, 15) и 'мудрост... кнезова овога века' (I Кор. 2, 6)” (Романидис 2001: 112).

Сатана је својим личним хтењем себе одродио од Бога, променио је усмерење своје природе и дошао у неприродно стање у коме обитава само по својој вољи, а не онако како га је Бог створио¹. На питање како се то десило, одговоримо следећим, савременим сведочанством, које истовремено говори о непрекидности црквене свести о тајни безакоња и о њеном покретачу и носиоцу. Ево како сатана у том делу „сам себе” представља:

„Ја се зovem Сатана (јеврејски *hassatan*). Придев моме имену је Велијар (Злоћа) (II Кор. 6, 15). Још се зovem Веелзевул, тј. господар ђубрета, нечистоте и греха, зато је мој елеменат смрад, сумпор, прљавштина, распадање итд. Ја сам Диаволос – опадач, ђаво. По идеји и на значењу свога бића ја сам анђеоски, који се удаљио од идеје и значења ове речи, дакле пали анђеоски (I Цар. 22, 21), припадам духовном

¹ Нажалост, истина је да: „Од свих учења Православне цркве, модерни, образовани, чак и верујући људи најтеже примају учење о сатани као стварној личности, као вођи читаве гомиле злих духова... Откривење, дакле, може доћи и од ђавола, а разликовати га од дожанског откривења, није увек лако” (Трубецкој 1996: 7).

свету као личност, али по етичким својствима противан сам добрим анђелима.

Ја сам непријатељ у апсолутном смислу ове речи са свих могућих тачака гледишта, непријатељ Бога, божијих планова и дела, тј. људи и њихова спасења.

Био сам анђеоло, а сада сам пали анђеоло, а пао сам због зависти, гордости и дрског бунта против Бога... и тако постао зао дух, демон, узрок зла и греха, кушач људи на зло, клеветник... оптужилац целог човечанства пред Богом (Откр. 12, 10). Пре свога пада био сам печат савршенства, пуноћа мудрости и венац – круна лепоте... ја сам био помазани херувим... Ја сам био дивна јутарња звезда неба, син сунчане зраке, а када сам падао са неба, најдоњи ад (šeol) ради мене задрхтао... и срео ме да уђем... Ја сам пре пада и збацивања са неба слушао химну серафима:

’Свети је, свети, свети Господ Саваот

Небо и Земља су пуни славе његове’

... То је најслађа и најскладнија химна – песма...’” (Мирковић, 1981: 7–8)

Тако је Сатанаил (анђеоло господњи) постао сатана (зао дух)!

Корени њосветљовњачења

Чињеница да говоримо о палости као о нечему на први поглед самоделатном и самостално јаким, природном (самопостојећем), јесте копрена иза које се крије пуноћа трагедије палости.

Делатна палост јесте последица ипостасног опредељења (избора), а не природне условљености или недостатности. Оци сведоче да: „Први виновник греха и *ошаци зла* (Јн. 8, 44) јесте ђаво. Ово је казао Господ, а не ја. *Јер, ђаво иреши од њочетика...* (1 Јн. 3, 8). Он није сагрешио због тога што је од природе добио неопходну наклоност на грех (у том случају кривица за грех би пала на онога који га је створио таквим); иако је створен добрим, он је сопственом вољом постао ђаво; то име добио је од учињеног злодела” (Кирило Јерусалимски 2001: 24).

Имајући оваква духоносна сведочанства Отаца можемо закључити да палост са својим законима ма колико била присутна у природи, кроз насиље и њену деструкцију, није природна већ неприродна.

У оваквим сведочанствима садржан је и библијски одговор на питање откуда зло у природи која по себи нити је и нити може бити зла или да има зло по себи, јер је од Бога створена. По завршетку стварања, али не и његовом довршетку, Бог је објавио да је све добро: „Тада

погледа Бог све што је створио, и где, добро беше веома. И би вече и би јутро дан шести” (1 Мој. 1, 31). Свети Кирило Јерусалимски, поучавајући катихумене тумачећи пророке, сведочи им: „Оплакујући ђавола пророк каже: ’Ти си печат савршенства и венац доброте, био си у рају Божијем’ (Јез. 28, 12–13). А нешто касније: ’Био си непорочан у данима твојим, од када си створен, док се у теби не нађе безакоње’ (Јез. 28, 15). Врло добро је ово речено: ’Док се у теби не нађе безакоње, јер није споља у тебе дошло зло, него си га ти сам породιο’” (Кирило Јерусалимски 2001: 24–25).

Палост, а тиме и грех, последица је делатности личности, а не природе. Природа по себи никада не би могла да уради нешто што није садржано у њој, зато говоримо о ипостасним коренима палости. Почетак палости је у сатанином отпадању од Бога, који је ту своју замисао пренео преваром на Адама и Еву, а затим кроз грех и смрт на све њихове потомке.

Побуна првопалог кроз творевину свеобухватна је и собом дотиче све поре човековог живота и продире у њих, био он у Цркви или не, чинећи тако од живота трагедију постојања. Отуда је јасно да се кроз историју догађало и догађа се да ток времена код верних изазове разна одступања од Богочовека Христа.

То одступање најуопштеније али и најсажетије у нашем времену можемо назвати помоћу неколико имена: секуларизација¹, антропоцентрични хуманизам², која су сва суштински синоними за практични атеизам – или ти једноставно речено посветовњачење³.

Пре него што детаљније размотрим почетне узроке посветовњачења, навео бих изванредан опис посветовњачења у пракси који је дао Пеликан: „Практични атеизам, напротив, није ограничен на интелигенцију, него представља радну философију великог броја оних којима је хришћанска порука упућена. Практични атеизам је порицање, у пракси, да постоји Бог, или став у складу са којим је питање егзистенције Бога ирелевантно за смисао живота и за човјекове одлуке уопште. Откриће

1 „Секуларизација (лат. *secularisatio*), посветовљавање..., претварање нечег црквеног у световно (мирско); посветовљеност, претвореност нечег црквеног у световно (мирско)” (Вујаклија 2007: 804).

2 „Хуманизам (лат. *Humanus*, људски, човечији, човечан); фил. гносеолошко учење да је целокупно наше сазнавање, по својим побудама као и по свом обиму и циљевима, вазда само човечанско и да се не може дићи изнад човечанског, јер га и стварају и условљавају човечанске потребе” (исто: 998).

3 У даљем тексту користићу израз секуларизам или неки од наведених само у случају цитирања, јер израз посветовњачење је потпунији и разумљивији у нашем језику када је реч о теми о којој пишем.

научних објашњења за феномене који су претходно приписивани нат-природним узроцима умањило је подручје *мислерије* и створило један 'разочарани свијет'. Слично томе, елиминисање утицаја организоване религије из сфера активности као што су медицина, образовање и умјетност одвело је до погледа на свијет по којем идеје Бога и живота послије смрти не играју неку значајну улогу за човјека. Термин 'секуларизам' скован је средином деветнаестог вијека да би означио такву филозофију живота. Када су на то присиљени у расправи, слѣдбеници практичног атеизма могу да исповиједу своју вјеру у Бога, тј. прихватање идеје да Бог постоји, али независно од расправе те врсте изгледа како они сматрају да не потребују такву једну хипотезу. Већина богослова би једно такво гледиште назвала атеистичким; јер, ако термин 'бог' има неко значење, увјеравали би они, то значење би морало да укључи обавезу да се уђе у суштинске односе са божанским, ма који облик ти односи могли да поприме" (Пеликан 2005: 23).

Но вратимо се почецима свега.

Дешавање у Егему

Преко Св. пророка Мојсија имамо јасно сведочанство о томе шта је човек добио од Бога и шта је сатана урадио:

„Потом рече Бог: да начинимо човека *по своме облицију*, као што смо ми, који ће бити господар од риба морских и од птица небеских и од стоке и од целе земље и од свих животиња што се мичу по земљи.

И створи Бој човека по облицију своје, по облицију Божијем створи ња; мушко и женско створи их.

И благослови их Бог, и рече им Бог: *рађајте се и множите се, и напуните земљу, и владајте њоме, и будите господари од риба морских и од птица небеских и од свега звериња што се миче по земљи.*

И још рече Бог: *ево, дао сам вам све биље што носи семе по свој земљи, и сва дрвета родна која носе семе; то ће вам бити за храну" (1 Мојс. 1, 26–29).*

Оваквим стварањем Бог очигледно није стварао робове или пак неке супарнике себи већ је створио биће које, иако творевина, ипак се разликује од творевине јер је створено и као образ божији – *καθ' εικόνα*. „Јер нас је драговољно родио речју истине, да будемо као првина од његових створења" (Јак. 1, 18), сведочи нам Писмо.

Потпуно је исправно речено следеће о човеку: „Он је одговоран за творевину, приношење и освећење свега што је доведено у постојање,

пошто је његов прволик, Христос, Онај који приноси и који спасава све људе” (Нелас 2001: 25). Тајна је била у човековој задатој ипостасности која је на располагању за своје остварење имала природу човекову, јер: „стварајући човека по лику свом, Бог је самим тим по бићу његовом разлио чежњу за божанском бескрајношћу живота, за божанском бескрајношћу сазнања, за божанском бескрајношћу савршенства” (Поповић 2007: 53).

Човек је иконично биће, биће које указује и најављује Тајну Богочовека Христа и отуда је човек сав богоцентричан јер је по свему што има, и по природи и по ипостаси, христоцентричан. Боголикост утемељена на Христу Богочовеку прожима целог човека и оно што му је дато (природу) и оно што му је задато кроз дар слободе, јер све човеково Христос је примио као своје. Па опет ништа од тога се човеку не намеће већ се на све то кенотичном љубављу од стране Творца позива. „Боголикост природе људске има свој онтолошки и телеолошки смисао: онтолошки, јер је у њој дата суштина бића човековог; телеолошки, јер је њоме одређен човеку, као циљ живота, Бог са свима својим бескрајним савршенствима... У самој ствари: бићу човековом Бог је прво, а човек – друго. Другим речима, човек је саздан као потенцијално богочовечанско биће које је имало задатак да, вођено боголиком душом, себе у свему уподоби Богу, и тако стварно изради себе у богочовечанско биће, тј. биће у коме је човек идеално сједињен са Богом и живи у Његовим божанским, бескрајним савршенствима” (Поповић 2007: 53) – до Богочовека Христа.

Промишљање о боголикости човека у себи подразумева и промишљање о достојанству и улози тела (материје) у ипостасности човека. Тело није занемарено већ је обухваћено ипостасношћу човековом без које је ипостасност човекова нестварна, јер тело јесте неутуђиви део природе човекове баш као што је и душа. „Оно што је природно за човека, у основи је одређено његовим стањем пре пада: Ти, Створитељу, оживевши блато, дао си ми тело и кости, и дисање и живот. Дајући човеку постојање, Творац је изградио (’Ти, Створитељу, ожививши блато’) оно што се односи на тело (’тело и кости’), и што се односи на душу (’дисање и живот’). Ове две човекове димензије органски сједињују људску личност са материјалним и духовним димензијама творевине, те га чине обнављачем универзума, микрокосмосом” (Нелас 2001: 171).

Према осталој творевини човек је изузетак који у себи обједињује и превазилази многе противречности начина постојања саме творевине.

„И створи Бог човека по обличју својем, по обличју Божијем створи га; мушко и женско створи их” (Пост. 1, 27).

„Јако Бог созда човјека в неистљеније, и во образ подобја својега сотвори јего...” (Прем. Соломони 2, 23) – (*Библија* 1894)

„Јер је Бог створио човјека за нераспадљивост, и учинио га на слику своје бесмртности” (Прем. Сол. 2, 23) – (*Библија* 1969)¹.

„... Упованије их бесмертија исполнено” (Прем. Соломони 3, 4).

„... Нада им је у бесмртности” (Прем. Сол. 3, 4).

„Боже отцев, и господи милости твојеја, сотворивиј всја словом твоим, и *иремудросѣију твојеју усѣроивиј човјека*, да владјет сотвореними от тебе тварми, и да управљајет мир в преподобји и правдје, и в правотје деуши суд да судит” (Прем. Соломони 9, 1–3).

„Боже отаца наших и Госпде милосрђа, ти који си ријечју својом створио свемир, и који си *саздао човјека мудрошћу својом*, да влада над створовима твојим, и да свијетом управља у светости и праведности, и да суди душом правичном” (Прем. Сол. 9, 1–3).

„Господ созда от земљи човјека... и даде им власт над сушчими на неј. Јакоже они сами, облече их крепостију, и по образу својему створи ја. И положи страх јего на всјакој плоти јеже властељствовати звјерми, (и скоти) и птицама. Помишљеније и јазик, и очи, уши, и сердце даде им размишљати: Худежеством разума исполни ја, и добраја и злаја показа им. Положил јест око своје на средцах их, показати им величество дјел своих” (Сир. 17, 1–8).

„Господ створи човјека од земље... даде им и власт над свиме што је на земљи. Сваком је створу удахнуо страх од човјека, да би он господарио звијерима и птицама. Обликовао им језик, очи, уши, и срце им даде да размишљају. *Најуни их знањем и разумијевањем и откри им добро и зло. Очи је своје сѣавио у срца њихова, да им њокаже величанствво дјела својих*” (Сир. 17, 1–8).

Наведене библијске одељке у сажетку налазимо код Светог Макарија Египатског (Макарије Египатски 1996: 123): „Високо је достојанство човека. Погледај какви су небо и земља, сунце и месец, па ипак Господ

¹ Цитати књига којих нема у Даничићевом преводу Старог завета на српски наведени су према наведеним издањима *Библије* на црквенословенском и хрватском језику.

није благоволео да у њима почине, већ једино у човеку. Због тога је човек драгоценији од свих твари. Усудићу се да кажем – не само од видљивих, него и од невидљивих, тј. духова који служе. Јер, ни о арханђелу Михаилу, ни о арханђелу Гаврилу Бог није рекао: Створимо... га по образу и по подобију нашем (Пост. 1, 26), већ о умној природи човека, тј. његовој бесмртној души. Написао је, наиме: анђелске војске су око оних који га се боје” (Пс. 33, 8).

Сатанска превара и пад

На све ово сатана је, ушавши у змију, Еви (а преко ње и Адаму) понудио, не порекавши добијене дарове, да их самовољно појачају – понудио им је посветовњачење у обланди хуманизма. О практичним последицама дарова сатане човеку јасно говори Св. Григорије Палама: „Тако се услед греха међу нама појављују грађански ратови и нереди, доносећи са собом све видове зла и усељавајући у предводнике побуне и побуњенике началника (кнеза) зла, који их претвара у звери. Неће бити претерано ако се каже да оне у којима се настанио, он (кнез таме) припрема да прихвати демонску ћуд. Тако се догађа да онај, који је од почетка човекоубица и човекомрзац, учини да и сам човек постане човекоубица и противник Животодавца Христа, а тим пре непослушан и противан земаљским царевима или духовном оцу, пастиру и учитељу” (Григорије Палама 1999: 23). Сатана је на тај начин одсекао човека од извора и изменио му циљ – остварио је преусмерење човека преко злоупотребе природе. Посветовљење (хуманизам) „је у ствари основно зло, првобитно зло човеково. У име тог првобитног хуманизма човек је протерао Бога у натчовечанску трансцендентност, и сав остао при себи и у себи” (исто).

Сакривши смрт која је неминовна за раскид заједнице са Богом својим лажним човекољубљем, сатана је покушао да преусмери Адама и Еву од пута ка Богу на странпутицу. Дарове природе које је човек добио од Бога као атрибуте свог ипостасног пројављивања у свету сатана није порекао већ је њима хтео да порекне саму ипостасност човека. Парадокс сатанске преваре јасно показује богомудри Григорије Палама када каже: „У суштини својој, пад се човеков састојао у томе што је човек устао против боголиког устројства свога бића, напустио Бога и божије, и свео себе на чисто вештаство, на чистог човека” (исто: 53).

По сатани, човек је своју даровану и задату боголикоост требало да замени за сатаноликоост и да не буде Храм Духа светога већ да постане „храм Сатане” – ναός του Σατανά (Поповић 1999а: 37). Да би се то десило, демон је морао да удари на ипостасност човека. Следујући Светим оцима пре њега, преподобни отац Јустин сведочи: „У проблему личности

се као у жижу стичу сви остали проблеми. Личност је попреште свих вечних и временних проблема и контрадикција” (Поповић 1999б: 30).

Метод и циљ сајане: скривањем смрти убијати човека

Св. пророк Мојсије Духом светим сведочи о демонској превари:

„Али змија беше лукава мимо све звери пољске, које створи Господ Бог; па рече жени: је ли истина да је Бог казао да не једете са свакога дрвета у врту?

А жена рече змији: ми једемо рода са свакога дрвета у врту;

само рода с онога дрвета усред врта, казао је Бог, не једите и не дирајте у њега, да не умрете.

А змија рече жени: нећете ви умрети;

Него зна Бог да ће вам се у онај дан кад окусите с њега отворити очи, па ћете постати као богови и знати што је добро што ли зло.

А жена видећи да је род на дрвету добар за јело и да га је милина гледати и да је дрво врло драго ради знања, узбра рода са њега и окуси, па даде и мужу своме, те и он окуси” (1 Мојс. 3, 1–6).

Покушај „лакшег пута”, тренутног, магијског (безипостасног) и самовољног обожења кроз творевину само је пројавио егоизам код човека. Према библијском опису, Евино виђење плода забрањеног дрвета да је „добар за јело и да га је милина гледати и да је дрво” – само за себе, а не оно што даје Бог – „врло добро ради знања” – у пракси се показало као власт егоизма којим се храни посветовњачење. Јер егоизам јесте тежња да се има храна без Бога, доживљај света и човека без Бога у пуној „свесности” о свом човекобоштву – а све то храни посветовњачење.

Парадокс посветовњачења је и у томе да је оно плагијат страха од смрти у свести човека који замагљује ону праву смрт чинећи човека на тај начин богоборним. Метод секуларизма јесте процес у коме, како га дефинише преподобни Јустин: „[...] богочовечни метод живота се губи и замењује методом који је туђи човечијој природи; богообразност се замењује грехообразношћу; на место $\epsilon\kappa\acute{o}\nu\alpha$ $\Theta\epsilon\omicron\upsilon$ ступа $\epsilon\kappa\acute{o}\nu\alpha$ $\tau\eta\varsigma$ $\alpha\mu\alpha\rho\tau\acute{\iota}\alpha\varsigma$; а трон ума, срца и тела, на трон целокупне Адамове личности седе сатана и силе и власти мрака” (Поповић 1999а: 26). Кроз посветовњачење природни дарови човекови, његове особине и хтења, постају страст(и). По светоотачком искуству које нам преноси епископ Артемије, „страст је по светом Максиму, у неку руку прецењивање, претпостављање било

које чулне ствари духовним вредностима. Страст се појављује као неприродно кретање природних сила човекових, и није ништа друго до 'злоупотреба' истих. То неправилно кретање природних сила човекових пројављује се као неразумна жеља тела према чулним стварима овога света, тј. као чежња за чулним уживањима, више него за духовним, факт који карактерише како првог човека после пада, тако и све људе који су од њега произашли" (Радосављевић 1997: 41). Истину коју налазимо код Светог Максима Исповедника да је страст „неприродно кретање душе" (Максим Исповедник 1997: 41) – можемо слободно допунити да је то неприродно кретање душе и тела заједно.

Један њокушај „научној” тумачења Првородној іреха

Постоје и нека „строго научна” тумачења онога што се десило у рајском врту између праотаца и сатане, која су суштински гностичког, а не научног, карактера (видети: Ракић 2004: 200), јер су позната и „откривена” изабраним појединцима.

Једно од таквих тумачења налазимо код Елијадеа. „[...] Мит о првобитном Рају у којем је живео првобитни Човек, и мит о неком 'рајском' месту које је тешко доступно људима, био је познат и изван области Еуфрата и Медитерана... Јехова заповеда човеку следеће: „Једи слободно са сваког дрвета у врту! Али с дрвета од знања добра и зла, с њега не једи; јер у који дан окусиш с њега, умрећеш' (2: 16–17). Из ове забране издваја се једна дотада непозната идеја – егзистенцијална вредност знања. Другим речима, знање може коренито да измени структуру људске егзистенције... Основна слика подсећа на добро познати митолошки амблем – нага Богиња, чудотворно Дрво, и његов чувар, Змија. Али уместо јунака који побеђује и присваја симбол живота (чаробни плод, извор младости, благо, итд.), библијска прича приказује Адама, наивну жртву змијине лукавости. У целини узев, овде је реч о неуспелој *имортализацији* као што је то био случај и с Гилгамешом (23). Јер, уколико би постао свезнајући, једнак 'боговима', Адам би могао да открије и Дрво живота (о којем му Јехова није говорио) и да постане бесмртан. Текст је јасан и категоричан: 'И рече Господ Бог: ето, човјек поста као један од нас знајући што је добро што ли зло; али сада да не пружи руке своје и убере и с дрвета од живота, и окуси, те до вијека живи' (3: 22). И Бог изгна пар из Раја, и осуди их на рад да би живели... Змија из Књиге постања на крају је сасвим добро успела у својој улози 'чувара' симбола Живота или младости" (Елијаде 1991а, 143–144).

У наведеном Елијадеовом цитату видимо на делу шта значи „научно” генерисање полуистине и плагијата за пуноћу истине. Нити је Дрво живота било сакривено нити је змија (сатана) сарадник Богу, а још мање је Бог љубоморан на своју творевину. Што се тиче рада, Адам је и пре пада радио у рају јер он (Адам) је креативно биће без обзира на то што је и сам створен. Међутим, тако се ради уколико је циљ релативизација онога што нам је подарено од Бога.

Тумачења Првородног греха на овакав начин по својој суштини следеју учењу онога ко се одрекао свога имена, сатане, користећи омиљену образину демона – интелигенцију – јер „ђаво је велика интелигенција без имало добротe и љубави” (Поповић 2007: 119).

На све ово можемо одговорити речима и примером који налазимо у Посланици Св. Варнаве: „Пошто су дани зли, и пошто (противник) који дејствује има власт, дужни смо да, пазећи на себе, истражујемо наредбе (δικαιώματα) Господње. Притом, помоћници вере наше јесу страх (Господњи) и трпљење, а помагачи су нам дуготрпељивост и уздржање (εὐκράτεια)... Зато смо, браћо, дужни да се тачно старамо око спасења нашег, да не би онај Зли (ο πονηρός), учинивши да се међу нас увуче заблуда, одстранио нас од живота нашег (у Христу)” (Варнава 1999: 146–147).

Човек, ствар и смрт

Претходно изнета размишљања прихватљивија су за посветовњаченог човека јер његова (демонизирана) свест плаши се смрти као раздвајања душе од тела, у смислу престанка биолошког живота. Посветовњачен човек се ужасава смрти само зато што човек, када се одвоји душа од тела, не може више да ужива у човекобоштву и у „насладама његовим”.

Да је то исконско у демонској генеалогiji греха, сведочи Св. Атанасије: „Јер, удаљивши се од познања Једнога и Истинитога – а то је Бог¹ – и удаљивши се од жеље за Њим, доспели су до разних и појединачних жеља тела. Затим, као што то обично бива, обузети жељом за свакојаким и многим стварима, остварише и однос према њима, тако да се побојаше да их не изгубе. Због тога, дакле, ступише у душу и страх и брига, и уживање, и старање о смртним стварима. Јер, не желећи да се одвоји од жеља, душа се плаши смрти и раздвајања од тела” (Атанасије Велики 2003: 29).

¹ Дужан сам овде напоменути да када Свети оци говоре о Богу у једнини, увек се подразумева да говоре о Светој Тројници јер хришћански појам Бог подразумева да је Бог Света Тројица, тј. Бог Отац, Бог Син и Бог Дух Свети – заједница Три једносуштне Ипостаси. Појам *Бој* у хришћанству се суштински разликује од појма *Бој* у јудаизму или исламу.

Међутим, у том жалу за изгубљеним задовољствима нема ни трага свести о чињеници да смрт није повратак у непостојање. Смрт није толико губитак квантитета живота колико јесте промена квалитета постојања, како говори и Свети Никита Ремезијански: „А душа не умире тако, већ мењајући живот” (Никита Ремезијански 2007: 149). Посветовњачење зато и јесте друштво мртвих у коме верни Христу Богочовеку морају да сведоче и сведоче живот. Мета напада посветовњачења код човека јесте „воља, свест, ум и љубавна сила. Сви делови душе сачињавају једну органску целину коју одражава боголика суштина душе” (Поповић 1999а: 24). Сатана напада суштину, а не форму.

Смрт је живо, неостварено постојање човека у ужасу погрешно остварене заједнице – живот не са Богочовеком Христом него са демонима. О томе нам јасно сведочи Св. еванђеље: „Тада ће рећи и онима са леве стране: ’Идите од мене, проклети, у огањ вечни који је припремљен ђаволу и анђелима његовим’” (Мт. 25, 41).

Свети Никита Ремезијански о првородном греху каже: „Тада је пропало све пређашње блаженство бесмртности и срећа и напредак и у таквом стању људски род је стао да напредује у злу да је свака њихова помисао и радња и намера била на зло, што је још горе, зло се раширило на све стране и стадоше да поштују свакакве идоле” (Никита Ремезијански 2007: 127).

Зато, следејући светоотачком сведочанству, тврдимо за посветовњачење да је наставак првородног греха. О његовим последицама, а које су препознатљиве као посветовњачење, Св. Атанасије сведочи: „Пошто је (душа човечија) променила смер и заборавила да је саздана по образу доброга Бога, она више не посматра ствари силом која је у њој, односно силом Бога Логоса, по чијем је образу и створена. Иступивши из саме себе, она измишља и образује оно чега нема. Пошто је узбуђењима телесних жеља прекрила оно што је у њој као какво огледало, којим је једино била у стању да види образ Очев, она више не види оно о чему душа треба да мисли, него се окреће на све стране и посматра само оно што је чулима доступно. Због тога она, препуна свакаквих телесних жеља и узнемирена од помисли на њих, заборавља својим умом на Бога, те га сама изнова замишља у телесним и чувственим стварима, називајући видљиве ствари Богом и славећи само оно што жели и што јој се пријатним чини... Тако је и у старо време било са безумним људима. Погрузивши се у телесне жеље и маштања и заборавивши на сваки појам о Богу и на славу Његову, они су, замагљеног ума, или боље рећи безумно, све што им је било видљиво сматрали боговима, славећи твар уместо Творца (Римљ. 1, 25) и обожавајући творевину више него Господа Бога, њеног Узрочника и Саздатеља” (Атанасије Велики 2003: 36).

Демон омета човека својим обманама јер му истина о човеку не одговара. Свети оци, вођени Духом Светим, сведоче сваком од нас: „Суштина је твоја ни из чега, тело од блата. А оно што си и одакле си, управо је цело ни из чега. *А заиста си и такав слика Сиворийеља...*” (Никита Ремезијански 2007: 119).

Демон се плаши ове истине јер она подрива његове преваре и отвара човека за сусрет са Богочовеком Христом.

Да би ово спречио, демон скрива од човека чињеницу да постоји вољом и по дару Творца, а не силом своје природе или заслуге. То ради лукаво и постепено. „Он одмах тргујући с тобом безбожно у видљивој промени, обману те обећањем, превари те наговором, на превару те уби, убиством те посла у трајну смрт. Али како обесни није могао да доспе у подобије са најизврснијим величанством Божијим, тако те завидник није сасвим уништио” (исто).

Закључак

Варка посветовњачења стара и дљутаво сладуњава је саблазан демонска којом демон куша Цркву не би ли је преварио нудећи вернима туђу истину и начин остварења човека скривајући иза опсене греха смрт која следи.

Међутим, истина о Богу и човеку потпуно је другачија, она није истина природе већ Истина Ипостаси Христа Богочовека, Сина Божијег који се оваплотио од Духа Светога и Марије Дјеве. Својим оваплоћењем Син Божији је открио циљ и право достојанство у коме човек једино може постојати као слободовољно ипостасно биће без обзира на створеност човекове природе.

Да бисмо то постигли, морамо се хранити и појити Телом и Крвљу Христа Богочовека у Цркви Духом Светим, а то значи остваривати слободу постојања кроз обожење. Христос Богочовек је учинио да нас Бог Отац препознаје у Њему као своје и ми треба да препознамо Бога као Оца нашег Духом Светим свим својим бићем. Не само разумом, не само вољом или само осећањима, но целим својим бићем, телом и душом. То исто сведочимо и другима: без прихватања Христа, у Цркви нема и не може бити било каквог заједничарења или сједињења јер, уколико тога нема, онда се ради о два различита света, о Истини и неистини.

Тачно је да напред речено на први поглед није достигнуто од свих верних у Цркви, али је тачно и то да је то једино могуће у Цркви и да верни у заједници са свима светима то сведоче и преносе даље.

У Цркви увек гласи начело да сами себе и једни друге и сав живот свој Христу Богочовеку предајемо, те отуда сви саучествујемо у даровима

које појединац пројави у Цркви. То је оно што посветовњачење покушава да сакрије и негира јер човек је по мери Христа Богочовека а не по мери човекомиша – човека грехом окованог у палу природу.

Примљено: 22. августа 2013.

Прихваћено: 23. септембра 2013.

Литература

Библијски извори

Η ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ Η ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ ΚΑΙ Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ, Ἐκδοσις Ἀδελφότητος Θεολόγων η „ΖΩΗ” (1991).

Novum Testamentum Graece (2001), Nestle-Aland.

Светио њисмо, Нови завјет (1984), издање Светог архијерејског синода Српске православне цркве, Београд.

Библија (1894), на црквенословенском, Москва.

Библија (Свето писмо Старога и Новога завјета) (2004), Београд.

Biblija (1969), на hrvatskom, Zagreb.

Светиооџачки извори

Атанасије Велики (2003), *Проџив идола, О очовечењу Боја Лоџоса*, превео са грчког изворника С. Јакшић, Нови Сад.

Варнава Апостол (1999), „*Варнавина њосланица*”, превео са грчког изворника еп. А. Јевтић, у: *Дела айосџолских ученика*, Врњачка Бања – Требиње.

Григорије Палама (1999), „Господе, просвети таму моју”, беседа 1, превео са руског М. Станковић, у: *Сабране беседе*, Образ светачки, Београд.

Златоусти Ј. (1978), *Литурџија*, превод Ј. Поповић, Манастир Ђелије код Ваљева, Београд.

Кирило Јерусалимски (2001), *Катихезе*, превео са руског Р. М. Мијатов, Београд–Ваљево–Србиње.

Макарије Египатски (2009), „Првобитно светло стање”, превод хиландарских монаха, у: *Хиландарски њреводи*, бр. 21, Манастир Хиландар.

Максим Исповедник (1997), „400 глава о љубави”, у: *Изабрана дела, 400 џлава о љубави, Подвижничко слово, Мисџаџџија*, превео са грчког изворника и коментаре написао епископ рашко-призренски А. Радосављевић, Призрен.

- Никита Ремезијански (2007), *Сабрана дела*, књига I, превела са латинског Д. Петровић, Друштво пријатеља манастира Дивљана, Бела Паланка – Београд.
- Поповић Ј. (1999а), „Пут богопознања”, у: *Сабрана дела*, бр. 8–9, Манастир Телије, Београд.
- Поповић Ј. (1999б), „Философија и религија Ф. М. Достојевског”, у: *Сабрана дела*, бр. 6–7, Манастир Телије, Београд.
- Поповић Ј. (2007), „Богоносни Христослов, изабрани списи оца Јустина”, у: *Хиландарски њушокази*, бр. 50, Манастир Хиландар.

Речници

- Вујаклија, М. (2007), *Лексикон сѣраних речи и израза*, Београд.
- Пеликан, Ј. (2005), *Мелодија тхеологије*, философски речник, превео са енглеског М. Кнежевић, Јасен, Београд.
- Ракић, Б. Р. (2004), *Библијска енциклопедија*, Србиње–Београд.

Осѣтала лиѣература

- Арсеније, монах (2006), *Бої и рокенрол*, Манастир Црна река.
- Елијаде, М. (1991), *Исѣорија веровања и религијских идеја 1*, Београд.
- Мирковић, Л. (1981), *Сайана љовори*, Београд.
- Нелас, П. (2001), *Обожење у Хрисѣу*, Србиње–Београд–Ваљево.
- Радосављевић, А. (1997), коментари у *400 глава о љубави, сѣоїиона ѣрва (35)*.
- Свети Максим Исповедник, *Изабрана дела, 400 глава о љубави, Подвижничко слово, Мисѣаїоїија*, превео са грчког изворника и коментаре написао епископ рашко-призренски Артемије Радосављевић, Призрен.
- Романидис, Ј. (2001), *Прародийѣљски ѣрех*, Нови Сад.
- Трубецкој, Н. (1996), „Религије Индије и хришћанство”, у: *Зборник Васкрсење и реинкарнација*, Београд.
- Шмеман, А. (2008), „Водом и духом”, у: *Хиландарски ѣреводи*, бр. 51, превели са руског изворника хиландарски монаси, Манастир Хиландар.

The Problem of Secularism

Boban Milenković

*Faculty of Theology of Aristotle University in Thessaloniki, Greece
(Το Τμήμα Θεολογίας Θεολογική Σχολή του Α.Π.Θ.)*

The aim of this paper is an attempt at revealing that the problem of secularisation of the Church is the result of a continuous action of Satan against man. Satanic influence in this world is the essence of the secret of iniquity. This very secret represents and offers a complete and utter negation of all that man and the world have received through Deus homo Christ which is shown in practice as secularism.

Keywords: *God, the Church, Deus homo Christ, creation, man, Satan, sin, temptation, fraud, secularisation, hypostasis, deification*